

Riiklik
Looduskaitsekeskus

NAISSAARE

looduspargi matkarajad

Tuleton

NAISSAARE LOODUSPARGI MATKARAJAD

Naissaar asub Soome lahes, Tallinnast umbes 8 km kaugusel. Saare pikkus on umbes 9 km ja laius laiemas kohas 4 km, pindala 18,6 km². Nime all *Terra Feminarum* mainib Naissaart esmakordselt XI sajandil munk Bremeni Adam. Teada on ka nimed Nargheten (1297), Nargön (1509), Nargen (1519) jt. Nimetus Naissaar on kirjalikult teada 1732. aastast. Naissaare looduspark loodi 1995. aastal ja see hõlmab kogu saare. Tänapäeval on 85% saarest kaetud metsaga. Naissaar on läbi aegade olnud tähtis navigatsioonipunkt ja meresõidu-tähis, kus oli metsaraie keelatud juba 13. sajandil. Metsaraie Naissaarel ja veel kolmel Tallinna ümbruse saarel keelas oma käsuga 1297. aastal Taani kuningas Erik IV Menved. Seda aastat võib pidada ka looduskaitse alguseks Eestis.

Geograafilise asendi tõttu on saar olnud sajandeid sõjalise tähelepanu all, mida meenutavad arvukad militaarrajatised ja nende varemed. Nõukogude perioodil 1944–1994 oli saar tavainimestele suletud.

Naissaarel on registreeritud 464 seeneliiki, 273 samblikuliiki, 149 samblaliiki ja 516 soontaimeliiki. Kahepaiksetest ja roomajatest elavad saarel rohukonn, rästik ja nastik. Linde on Naissaarel ja selle lähedases rannikumeres kohatud 162 liigist, kellest tõenäolised pesitsejad on 97 liiki. Imetajatest elavad saarel nahkhiired, siil, mets-karihiir, orav, rändrott, koduhiir, tava-leethiir, rebane, halljänes, metsnugis ja metskits. Vahel on saarele mõneks ajaks püsima jäänud põder.

Kaitseala loodus- ja kultuuriväärtustega tutvumiseks on tähistatud kolm matkarada: Militaarrada (Põhjarada) – 10 km, Keskrada – 11 km ja Lõunarada – 13 km.

MILITAARRADA (PÕHJARADA)

1. Kasiino

Esimese maailmasõja käigus tekkinud Haldja (varasem Aldia)küla (rahvasuus ka Kasiinoküla) on nime saanud seal asunud ohvitseride kasiino e Naissaare komandantuuri järgi. Hoone põles I maailmasõja ajal ja taastati 1924. aastal. Hoone ehitamise aeg ja esialgne otstarve on teadmata. Nõukogude ajal oli kasutusel kasarmu ja staabina.

2. Savikallas

Üle 7 m kõrgune rannaastang, kus paljandub sinakas liivsavi, mida katab enamasti rusukalle.

3. Eesti patarei nr 5

Patarei rajati 1919. aastal, et vajaduse korral hoida tule all Naissaare ja Aegna vahelist ala.

4. Raketibaas

1963. aastal rajatud raketibaasis oli kasutusel parim tollaegne tehnoloogia, mis nõudis eriti ranget kaitset.

5. Virbi ots (Virbu ots)

Naissaare põhjatipp, kus asub 1960. aastal ehitatud kaheksatahuline 45-meetri kõrgune tuletorn.

6. Patarei nr 9

Monoliitne betoonehitis, mille kummaski otsas olid laske-
moonavarjendid ja nende kohal kahe kaheksatollise kahuriga
soomustorn.

7. Patarei nr 10A

Ka Peeter Suure patarei – kaks tugevat kahekorruselist soomus-
tornialust, mis olid omavahel ühendatud 200-meetrise liivavalliga. Betoonehitistest valmis ainult põhjapoolne, millele jõuti
peale tõsta ka pöörlev soomustorn. Lõunapoolne betoonrajatis
suudeti valmis ehitada vaid osaliselt.

8. Patarei nr 10B

Naissaare suurim pöörlev kahurialus. Kahuritoru pikkus oli
14 meetrit. Patarei koosnes kahest suurest betoonehitisest, mis
olid omavahel ühendatud liivavalli all kulgeva tunneliga, ja nende
vahel asuvast komandopunktist. Siinne komandopunkt oli
Peeter Suure merekindluse kõrgeim kaitserajatis: kolme korru-
sega ja 15 m kõrgune.

9. Nõukogude armee rannakaitse patarei

Patarei rajati peale II maailmasõda, enamuse ehitisi asus maa all,
maa peal on näha kahurialuseid ja kuulipilduja dzotte. Kaotas
oma tähtsuse peale raketibaasi valmimist.

10. Kunila mägi

Liivaluude, mille kõrguseks merepinnalt on mõõdetud 27 – 29,9
meetrit.

Naissaare kõrgeim tipp. Tuntud ka kui Taani kuninga mägi või
Kuningaaiamägi. Vt ka Keskrada punkt 4.

Kunila mänd – Naissaare vanim puu, ligi 300-aastane mänd.

KESKRADA

1. Luitemännik

Kitsas luitevöönd, kus kasvavad rohke samblikurindega nõmmemännikud. Sammaldest on valitsevaks liivhärmik, samblikest poro- ja põdrasamblikud.

2. Taani kuninga aed, hilisem nimi Lehtmetsa

Ebaühtlase täiusega salumets, mida varasematel aegadel kasutati heinamaana ja külasimmanite pidamise kohana. Erineb teistest saare metsadest rikkaliku alustaimestiku poolest. Lõunaosas asub kaitsealune Lehtmetsa rändrahn (10,3 x 7,4 x 3,3 m; ü = 30,8 m). Taani kuninga aia nimega seotud legendidest ühe järgi olevat Taani kuningas saatnud saarele elama halbade eluviiside pärast oma tütre.

3. Põhjaküla ehk Tagaküla

Saare idarannikul asuva küla hooned ei olnud vene vägede lahkudes säilinud. Tänapäevaks on taastatud 2 talu, millest ühes kasvatatakse lambaid. Ühe taluaseme juures kasvab isekülvist tärganud kidur murelisalu.

4. Kunila mägi

Kunila mäel kasvanud kõrge männik oli vanasti tähtis laevasõidu-tähis. Ranniku ja saarte siluette ei lubatud siis muuta. Sellest tulenesid ka paljude rannikumetsade raiekeelud. Soov säilitada Kunila mets oli kindlasti üks põhjus, miks 1297. aastal metsaraie saarel täielikult keelati. Krimmi sõja käigus 1854. aastal põletati maha Kunila mäel kasvanud kõrge männik. Praegu kasvab Kunila mäel madal nõmmemännik. Vt ka Militaarrada punkt 10.

5. Kunila soo

Üks enam kui kolmekümnest Naissaare soolapist. Saare sood on Eesti põhjapoolseimad, mille areng on kestnud ligi 5000 aastat. Valitsevad on siirdesood, kus turbakihi paksus on ligi 2 m.

6. Palumets

Naissaare pindalast on metsaga kaetud ca 85%, valitsevaks metsatüübiks on hõreda alustaimestikuga palumännikud. Tüüpilisteks liikideks on pohl, mustikas, kanarbik jt. Kohati katab maapinda lausaline samblavaip.

7. Suured mäed

Liivaluited, mis asuvad saare keskosas ja mille kõrgus küünib 27 m-ni, on tuntud Suurte mägedena. Nende kuju muudeti Peetre Suure merekindluse rajamise käigus, kui siia planeeriti nn troonipärija Aleksei patarei ehitust. Lõunapoolse luite juures asuvad umbes meetri kõrgused riskülikukujulised kivi-kamakatest riidad, mis on laotud sõjavangide ja Pihkvast toodud abitööjõu poolt patarei ehitamise tarbeks.

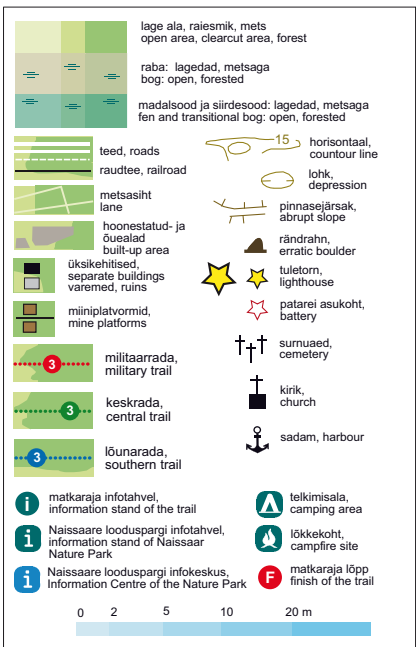
8. Põlendikukivi

Kaitsealune rändrahn (9,8 x 6,7 x 6,0 m; ü = 26,7 m). Rabakivi. Nimi pärineb Krimmi sõja ajast, mil kivi ümbruse mets põles ja kuumusest tekkisid kivisse väikesed praod.

9. Miinilaod

Miinilaod hõlmavad ligi 20 ha, neid ümbritseb mitmekordne traataed. Laod rajati nõukogude armee poolt 1950-ndatel aastatel meremiinide komplekteerimiseks ja hoidmiseks. Miiniladude teenindamiseks rekonstrueeriti raudteesüsteem, rajati tuletõrjedepoo jne.

LÕUNARADA

1. Noodamajaraand

Piki Noodamajaraanda on jälgitavad rannaastangut purustavad merelised abrasiooniprotsessid. Noodaga püüti siin kalu kuni 1890-ndate aastateni. Nelja pere peale olid loodud noodaseltsid. Igale seltsil oli oma noodamaja. Rannale nime andnud võrgukuurid on hävinud.

2. Hülkari, ka Hülgekari

Meri ja tuul kuhjavad rannavallidesse uut liiva, mille kinnistab taimestik. Hülkari oli parim paik hüljeste küttimiseks. Krimmi sõja ajal rajati luitestunud rannavallide taha skorbuuti surnud prantsuse meremeestele väike kalmistu. Hülkari otsa juures asuvad saare parimad supelrannad.

3. Eesti patarei nr 4

Patarei projekteeriti 1911. aastal esialgselt ajutisena aga ehitati ümber alaliseks, kandes numbrit 5. Õhiti osaliselt 1918. aastal ja taastati Eesti Vabariigi ajal ning nimetati Eesti patareiks nr 4. Patarei õhiti taas 1941. aastal. Praeguseks on positsioon kattu- nud võsa ja metsaga.

4. Männiku küla

Küla kujunes 1950-ndatel aastatel tüüpilise nõukogude armee ka- sarmulinnakuna. Sadamaga ühendab küla kitsarööpmeline raud- tee. Kunagi oli raudtee pikkus 37,7 km. Külas paikneb ka üks saare suurtest rändrahnudest – Männiku kivi.

5. Lõunaküla ka Suurküla

Kunagine saare suurim ja tähtsaim rootsi-eesti segaelanik- konnaga küla. Vallikari (rootsi k *Vallkarel*) ja Kiinikari (rootsi k *Kinkarel*) vahelises lahesopis paiknes Lõunaküla tähtsaim rajatis – Külasadam.

6. Tähtkants Vallimäel

Peeter Suure poolt planeeritud, kuid alles pärast tema surma vanale rootslaste väikesele muldkantsile ehitatud taevatähte (saksa k *Sternschanze*) meenutav muldkants kurtiinide, valli- kraavide ja raveliinidega. Kindlustuse juurde kuulus ka sada- masild, nn Kantsisild.

7. Kalmistu

Kuigi vana nimi Kapelle viitab muistsele rannakabelile, on tegemist väikese põlistest mändidest varjatud kalmuaiaga. Keskseks mälestiseks on Krimmi sõjas (1854–1855) hukkunud inglise meremeestele 1927. a püstitatud kalmukivi, mis renoveeriti 2000. aastal.

8. Rootsi-Mihkli koguduse abikirik

Praegusele kirikule lähedase kujuga kirikule pandi nurgakivi Maarjapäeval 1853 – Püha Maarja kirik. Kirik valmis juba 1856. aastal, hävis aga I maailmasõjas. Praegusele kirikule pandi nurgakivi 1934. a ja õnnistati sisse 1938. a. Kiriku restaureerimist alustati 1998. aastal.

9. Sepa talu Lõunakülas

Siin sündis 1879. aastal maailmakuulus optik ja teleskoobiehitaja akadeemik Bernhard Woldemar Schmidt, kes lihvis ülimalt täpseid läätsi vaid vasaku käega, kuna oli kaotanud õnnetuses parema labakäe. Praegu kuulub talu Tõnu Kaljustele, kes alustas kontsertide korraldamist vastvalminud Omari küünis 2006. aastal.

10. Laanekuusiku

Tüüpiline kaitsealune erivanuseliste puudega laanekuusik.

11. Miinilaod

Vt Keskrada punkt 9.

12. Suvilate asemed Sinksaarel

19. sajandi lõpul alustati lüitemännikus puhkepiirkonna väljarendamist, jagati välja 19 suvilakrunti ja ehitati valmis esimesed villad. Rajati väike sadam. Meres on näha Kaevandkividena tuntud rändrahnud.

Savikallas

KAITSEALAL ON LUBATUD:

- korjata marju ja seeni kogu kaitseala maa-alal;
- telkida ja teha lõket selleks ettevalmistatud ja tähistatud paikades, välja arvatud õuemaal. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud omaniku loal;
- rahvaürituste korraldamine kaitsealal selleks ettevalmistamata kohtades üksnes kaitseala valitseja nõusolekul;
- jahipidamine ulukite arvukuse reguleerimise eesmärgil.

Põlendikukivi

KAITSEALAL ON KEELATUD:

- jalgrattaga sõitmine väljaspool teid ja radu ning mootorsõidukitega liiklemine ja nende parkimine väljaspool selleks ettenähtud teid ja parklaid.

Naissaar

Kaitseala valitseja:

Keskkonnaministeeriumi
Harjumaa Keskkonnateenistus
Viljandi mnt 16, 11216 Tallinn
Tel + 372 674 4800
E-post: kkt@harju.envir.ee
Koduleht: www.envir.ee/harjumaa

Kaitse korraldaja:

Riiklik Looduskaitsekeskus
Harju-Rapla regioon
Tallinna mnt. 14, pk 22
79513 Rapla
Tel + 372 489 2715
E-post: Harju-Rapla@lk.ee
Naissaare looduspark
www.naissaar.ee

**Loodus- või keskkonnavalase
rikkumise korral helista 1313**

Tekst: Reet Kristian

Fotod: Ervin Arnik,
Reet Kristian, Kalev Tihkan

Kaart: Ain Tavita

Kujundus ja trükk: AS Ecoprint

roheline trüki

Trükitud 100% taastoodetud paberile
Cyclus looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega ©Ecoprint